

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7, Haziran/June 2026, ss. 7-32

Geliş Tarihi–Received Date: 21.04.2026

Kabul Tarihi–Accepted Date: 12.06.2026

Araştırma Makalesi – Research Article

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21064997>

EMİR TİMUR’UN ŞİİLİĞİ İDDİALARI VE ERDEBİL TEKKESİ İLE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA SAFEVİLERİN GEÇMİŞİ YENİDEN İNŞASI

(The Safavid Reconstruction of the History in the Context of Claims
Regarding Amir Timur’s Shi’ism and His Relations With the Ardabil Lodge)

Tarkan SUÇIKAR*

ÖZ

Bu çalışma, Timur’un Cengizî gelenekten beslenen pragmatist din siyaseti üzerinden, Safevî kronik yazarlarının ihtiyaç duydukları siyasi ve manevi meşruiyeti nasıl inşa ettiğini analiz etmektedir. Zira Erdebil Tekkesi’nden çıkıp Şiî bir devlete dönüşen Safevî Devleti, bu dönüşüm sebebiyle içeride olmasa da dışarıda tepki ve diplomatik itirazlarla karşılaşmıştır. Bu noktada dışarıda bir meşruiyet sorunu yaşayan Safevîler kuruluşlarını tarihsel bir zemine oturtmak adına kendilerini seyyid olarak ifade etme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca bundan başka soylarını Ferîdûn ve Cemşîd gibi karizmatik İran şahlarına dayandırarak Farişî ve İslâmî (Pers-İslâmî) bir hükümdar imajı ortaya koymak ve Cihan Fatihi Timur figürünü kendi anlatılarına eklemek gibi yollara başvurmuşlardır. Bu noktada Timur’un Şiî olduğu iddiaları dahi ortaya atılsa da onun Şiîliğine delil olarak ileri sürülen metinlerin kurgulanmış olması kuvvetli ihtimaldir. Timur’un zaman zaman çeşitli vesilelerle Ehl-i Beyt sevgisini vurgulaması ve Yezid’in mezarını tahrip etmesi gibi hadiseler, mezhepsel bir aidiyetten ziyade, İslam dünyasındaki ortak Ehl-i Beyt hassasiyeti olarak yorumlanmaktadır. Çalışmanın merkezini, Timur ile Erdebil Tekkesi şeyhi Hoca Ali arasında geçtiği iddia edilen ikonik buluşmalar oluşturmaktadır. Safevî vakanüvisleri tarafından ideolojik saikler ve Horasan hâkimiyeti amacıyla Bâbürtü ve Şeybânî rekabeti sebebiyle kurgulanmış olabileceği düşünülen bu anlatılarda Timur; şeyhin manevi gücü karşısında boyun eğen ve Anadolu’dan getirdiği Türkmen esirleri onun ricasıyla serbest bırakan bir "hâmî" konumuna indirgenmiştir. Ancak bu konularda Timurlu kaynaklarındaki sessizlik ve anlatılarda görülen kimi anakronizmler, tarih yazımının sıradan bir kayıt tutma

* Bilim Uzmanı. Milli Eğitim Bakanlığı. E-mail: tarkanbeyzade@hotmail.com ORCID: 0009-0009-4145-3632

çabasının ötesinde konjonktüre uygun şekilde ideolojik ihtiyaçlara cevap vermek üzere kurgulanabilen bir “geçmişini yeniden inşa etme” faaliyeti olabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emir Timur, Erdebil Tekkesi, Hoca Ali, Şîî, Siyasi Meşruiyet.

ABSTRACT

This study analyzes how Safavid chroniclers constructed the political and spiritual legitimacy they required through Timur's pragmatic religious policy, which was nourished by the Chinggisid tradition. Emerging from the Ardabil Lodge and eventually transforming into a Shi'i state, the Safavid Empire encountered criticism and humiliation—if not internally, then particularly in the external sphere—as a consequence of this transformation. In response to this crisis of external legitimacy, the Safavids sought to ground their origins within a historical framework by presenting themselves as sayyids. Furthermore, they attempted to construct a Persian and Islamic (Perso-Islamic) image of rulership by tracing their lineage back to charismatic Iranian kings such as Farīdūn and Jamshīd, while also incorporating the figure of Timur, the “Conqueror of the World,” into their historical narratives. Within this context, claims were even advanced that Timur himself was Shi'i; however, the texts presented as evidence for his alleged Shi'ism have been clearly demonstrated to be fabrications. Likewise, Timur's occasional emphasis on his devotion to the Ahl al-Bayt and incidents such as the destruction of Yazid's tomb should be interpreted not as indications of sectarian affiliation, but rather as reflections of the broader reverence for the Ahl al-Bayt shared throughout the Islamic world. The central focus of the study concerns the iconic encounters allegedly taking place between Timur and Khwāja 'Alī, the shaykh of the Ardabil Lodge. In these narratives—thought to have been constructed by Safavid chroniclers for ideological purposes and in the context of Timurid, Mughal, and Shaybanid rivalry over the domination of Khurasan—Timur is reduced to the position of a “patron” who submits before the spiritual authority of the shaykh and releases the Turkmen captives brought from Anatolia at his request. Nevertheless, the silence of Timurid sources concerning these events, together with various anachronisms embedded within the narratives, reveals that historiography functioned not merely as an effort to record the past, but also as an activity capable of reconstructing it in accordance with contemporary ideological needs. In this sense, the study demonstrates that historical writing could operate as a deliberate practice of “reconstructing the past.”

Keywords: Amir Timur, Ardabil Lodge, Hoca Ali, Shi'ism, Legitimacy

GİRİŞ

Erdebil Tekkesi, Şeyh Safiyyüddîn İshak (d.1252 - ö.1334) tarafından kurulmuştur. Şeyh Safiyyüddîn'in tekkeyi kurduğunda Ehli sünnet dışında bir

düşüncesinin olmadığı genel kabul görmüştür. Tekke mensupları zamanla elde ettikleri manevi gücü, siyaset alanına taşımaya gayret etmiş ve bu çalışmalar neticesinde tarikat Şîlik esasına çevrilerek Safevî Devleti kurulmuştur. Bu hali ile Safevîler tarihte Sünnî bir tekleden Şîî bir devlete dönüşümü ifade eden nadir ve dikkat çekici örneklerden biri olarak görünmektedir. (Yıldız, 2016: 630) Tarikatın ne zaman Şîliğe meyletmeye başladığı hususunda bir görüş birliği yoktur. Bir kısım araştırmacılara göre, Safevîyye tarikatında en başından itibaren Ehl-i Beyt sevgisi vardır ve Hoca Ali zamanında bu tarikat yavaş yavaş Şîliğe meyletmeye başlamıştır. (Ekinci, 2010: 148)¹ Bir başka iddiaya göre tarikat mensupları başlangıçtan itibaren Şîî görüştedir ancak bunu takiyye ile gizlemişlerdir. (Özdemir, 2011: 235-236)² Burada makalemiz açısından göz önünde tutulması gereken nokta Hoca Ali döneminde tarikatın henüz siyasi hedefler güden bir aşamaya geçmemiş olmasıdır.

Türk-İslam tarihinin en büyük güçlerinden biri olan Timur'un (d.1336 - ö.1405) esasında Şîî veya Şîliğe meyilli olduğu, Hoca Ali ile defalarca görüştüğü ve Erdebil Tekkesine çeşitli yardımlarda bulunduğu iddia edilmiştir. Bu makalede Timur'un Şîî olduğu iddialarının menşei ve Timur'un Erdebil Tekkesi ile kurduğu iddia edilen ilişkinin boyutları ve gerçekliği ile onun politikalarında Cengizî geleneğin etkisi tartışılacak, anlatılardaki anakronizmler ve siyasi motivasyonlar saptanarak Safevîlerin Acem dünyasında gelenek olduğu üzere geçmişlerini Timur bağlantıları ile tahkim ederek bundan dışarıdaki rakiplerine karşı üstünlük sağlamaya ve meşruiyet devşirmeye çalıştıkları açıklanmaya çalışılacaktır.

Türk-İslam tarihinin en büyük askeri ve siyasi güçlerinden biri olan Emir Timur'un (d. 1336 - ö. 1405) en tartışmalı yönlerinden biri uyguladığı din politikasıdır. Safevîlere ait çeşitli anlatılarda onun esasında Şîî veya Şîliğe meyilli olduğu, Erdebil Tekkesi şeyhi Hoca Ali ile defalarca görüştüğü ve tekkeye çeşitli iktisadi ve idari imtiyazlar (suyurgal) bağışladığı iddia edilmiştir. Bu çalışma; Timur'un Şîî olduğu iddialarının menşei, Erdebil Tekkesi ile kurduğu

¹ Bu duruma delil olarak Şîliği taassup ile savunan Hoca Ali'nin, Timur'un kendisini üç defa ziyaret etmesinden sonra Irak ve Suriye'deki Yezidi Kürtlerin katledilmesini istemesi gösterilmiştir. (Gölpınarlı, 1997, 231); Arap tarihçisi İbn Hacer'in (ö.1449) biyografik bir yazısında, Şeyh 'Alî'nin Irak'da sûfî bir tarikatın lideri olduğu ve taraftarlarının sayısının o dönemde yüz bin kişiyi aştığı hakkında bkz. (Allouche, 2001: 46)

² Şîa'ya göre Hz. Ali'de hilâfetin kesinlikle kendi hakkı olduğuna inanmasına rağmen inancını gizlemiş ve diğer halifelerin hilâfetine razı olmuştur. (Rahman, 1996: 238)

ileri sürülen ilişkilerin tarihsel boyutunu ve söz konusu politikalarda Cengizî geleneğin oynadığı rolü ele almaktadır.

Safevî anlatılarındaki kimi kronolojik tutarsızlıkları (anakronizm) ve siyasi motivasyonları saptamayı hedefleyen bu makale, Safevî vakanüvislerinin geçmişi mevcut konjonktür ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden inşa etme çabalarını çözümlemesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada, tarihsel metinlerin ideolojik arka planı kaynak eleştirisi yöntemi ile incelenmiş ve Timurlu dönemi kronikleri ile Safevî anlatıları karşılaştırılmıştır.

Araştırma, Safevîlerin geçmişlerini Timur bağlantısıyla nasıl tahkim ettiklerini ve bunu Osmanlı ile Şeybânîler gibi dış rakiplerine karşı bir meşruiyet kalkanı olarak nasıl kullandıklarını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma, diplomasi, meşruiyet krizleri ve tarih yazımının siyasallaşma süreçlerine dair literatüre katkı yapmayı ve yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Maverâünnehir bölgesinde büyük bir siyasi güç olarak ortaya çıkan ve hakimiyet sahasını yaklaşık otuz yıl içerisinde İzmir'den Hindistan'a kadar genişleten Timur tarihin en tartışmalı şahsiyetleri arasında yer almaktadır. Onun en tartışmalı yönlerinden birisi de din anlayışıdır.

Kaynaklarda Alâüddin Ali, Hâce Ali, Sultan Ali ve Ali Siyahpûş isimleri ile anılan Hoca Ali (d.14. yüzyılın ikinci yarısı - ö.1429) devrinden itibaren Erdebil Tarikatı'nın Timurlularla iyi ilişkileri bulunduğu, Timur'un Hoca Ali ile görüştüğü ve Anadolu'dan getirdiği esirleri onun isteği ile serbest bıraktığı (Andican, 2019: 570) ve bu iyi ilişkilerin Timur sonrasında Sünnîliği misyon olarak üstlenmesi ile tanınan Şahrûh (Yüksel, 2009a: 95-110) ve Ebu Said döneminde de sürdüğü³, ayrıca Timur'un Erdebil tarikatını ve Hoca Ali'yi himayesine aldığı ve bu durumun tarikata ve mensuplarına siyasî ve iktisadî bir ayrıcalık kazandırdığı da iddia edilmektedir. (Hinz, 1992: 7-9) Bu noktada Safevî kaynaklarının menkıbevî

³ (Efendiyev, 2000: 119-120); Karakoyunlular ile Timurluların Azerbaycan hakimiyeti mücadelesi sırasında Kara İskender Erdebil Tekkesi'nin zenginliğine göz dikmişti. Bunun üzerine Şahrûh Azerbaycan'a üçüncü seferi sırasında Şeyh İbrahim'in şikâyeti üzerine 838 senesinin Zilkade ayında (1435 yılının haziran ayında) “Şeyh Sadreddin İbrahim'in kendi emlakı ve toprakları üzerinde kalması ve onların mallarına taarruz edilmesinin yasak olduğu” konusunda Farsça bir ferman vermişti. Belgenin Türkçe çevirisi için Bkz. (Musalı, 2016: 18-19); Ak Koyunlu Uzun Hasan'ın başkentini Tebriz'e taşımasından önce Timurlu hükümdarı Ebu Said (1451 -1469), Azerbaycan seferi esnasında Erdebil'e gitmesi ve Şeyh Safiyü'l Hakk'ın [Safiyüddin] hangahına tevazu ve huşu içinde girip saygı gösterdiği hakkında bkz. (Tihranî, 2014: 307)

anlatılarında cihan fatihi Timur'un manevi otorite sahibi Hoca Ali karşısında onun ricasını kırmayan, saygı duyan hatta şeyhe mürit olacak şekilde bağlanan biri olarak gösterilmesi, Safevî Hanedanının hem Anadolu Türkmenleri üzerindeki karizmasını temellendirme hem de en büyük rakipleri olan Osmanlılar ve Şeybânîler karşısında tarihsel bir üstünlük ve zaman zaman dış dünyada tartışma konusu olan Safevîlerin dünyevi meşruiyeti konusundaki sıkıntılarını aşma çabasının ürünü olarak görülebilir.

Kaynaklarda ileri sürüldüğü şekliyle Timur'un dinî gruplarla ilişkileri, bir inanç ortaklığından ziyade, Timur'un siyasi pragmatizmi ile Safevîlerin meşruiyet arayışının ve geçmişi yeniden inşa etme çabalarının kesişim noktasıdır.

İddia edildiği şekilde Timur'un Erdebil Tekkesi'ne yönelik “suyurgal” (vergi muafiyeti/arazi) bağışları, esasen onun genel imparatorluk yönetimine uygundur. Ancak bu pragmatik düzenlemeler, dönemden en az bir asır sonra ortaya atılmış ve Safevî müellifleri tarafından üzerine yorum yapılmış görünmektedir. Bu noktada bu idari tasarruf, Safevî Hanedanının kuruluş mitolojisine farklı amaçlarla eklenmiş görünmektedir. Söz konusu menkıbevi anlatılarda maddi gücün mutlak sahibi olan Timur'un, manevi otoriteyi temsil eden Erdebil şeyhine saygı duyan, ricasını kırmayan hatta ona bağlanan bir konuma indirgenmesinin bir sebebinde, Safevî Hanedanının hem Anadolu Türkmenleri üzerindeki karizmasını pekiştirme hem de en büyük rakipleri olan Osmanlılar, Timur soyundan gelen Bâbürlüler ve Timur mirasçısı olduklarını iddia eden Şeybânîler karşısında tarihsel meşruiyet yaratma çabası olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Safevî tarih yazımı bu menkıbevi anlatılarla tarihi gerçeklikten çok “geçmişin, mevcut siyasi konjonktür doğrultusunda yeniden inşasına” yarayan bir amaca hizmet eder görünmektedir.

1. Timur'un Şiîliği İddialarının Menşei

Bazı araştırmacılar çeşitli rivayet ve kurgu metinlere dayanarak Timur'un Şiî, Şiîliğe meyilli veya müsamahakâr olduğunu iddia etmişlerdir. Bu noktada Timur'un Şiî inancına mensubiyetine dair delil olarak kullanılan metinler ve rivayetler üzerinde durmak gerekmektedir.

1.1. Gur-i Emir Türbesi Kitabesi ve Sahte Şecere İddiası:

A. A. Semenov, Semerkand'da Gür-i Emir Türbesi'ndeki Timur'un mezarını örten mermer üzerindeki kitâbede geçen: “*Bu, büyük sultan ve asil hakan emniyet ve amanı (etrafa) yayan Emir Timur Küregen'in mezarıdır[...] Hikâye ederler ki bu (oğul) onun tarafından zina ile (peyda) edilmiş değil, fakat **tanrının arslanı Galib Ali bin Ebi Talib'in** -Allah ona kerem eyleye- soyundan birinin temiz ışığı dokunmasıyla peyda olmuştu.*” (Semenov, 1960: 144) ifadelerine dayanarak Timur'un Cengiz Han ile soydaş olduğunu ve Hz. Ali neslinden geldiğini ifade etmekte ve Timur'un seyyidliğinin teyid edildiğini, aynı zamanda onun -Şiî değilse bile- Şiîlere karşı sempatisi olduğunu yazmaktadır. (Semenov, 1960: 149) Ancak bu şecerenin düzmece olduğu ve Timur'un soyunu Cengiz Han ile birleştirebilmek adına düzenlendiği açıktır. (Manz, 2006: 29) Durum böyle olsa dahi bu iddialar Safevî kaynak yazarlarının dikkatini Timur üzerine çekerek ona sempati beslemelerine sebep olmuş olabilir.

1.2. Tüzükat-ı Timuri'deki İfadeler:

Timur'un Şiî olduğu iddiasının temel dayanaklarından biri de olan Timur tarafından yazıldığı iddia edilen 1637 yılında Bâbürlü Hükümdarı Şahcihan'a sunulan *Tüzükat-ı Timuri* adlı eserde geçen bazı ifadelerdir. Bu eserin Farsça çevirisini Ebu Talib el-Hüseynî et Turbati adlı biri güya Yemen valisi Cafer Paşa'nın kütüphanesinde gördüğü Türkçe nüshadan yararlanarak yapmıştı. (Andican, 2017: 36; Conermann, 2024: 81) Tüzükat'ın bir bölümünde Timur, evlâtlarına vakıf kurmak suretiyle türbelerine bakılıp onarılacak bir din büyükleri listesi verilmektedir. Listenin başında Hz. Ali vardır ve Timur, onun kabrinin bakımı için Necef ile Hullan bölgelerinin vakıf olarak tayin edilmesini istemektedir. Hz. Ali'yi Hz. Hüseyin, Şeyh Abdulkadir Geylânî ve İmam-ı Azam Ebu Hanife izlemektedir. Timur'un arzusu bunların mezarları için Bağdat çevresinden yüksek gelirli bölgeler ayrılması yönündedir. Listenin bundan sonraki isimleri İmam Musa Kâzım, İmam Muhammed Tâki, Selman-ı Farisi, İmam Ali bin Musa şeklindedir. (Timur, 2010:119) Görüldüğü gibi listedeki isimlerin çoğu 12 İmam Şia'sının önderleridir. Bu bölümdeki verilere göre Tüzükat, mezhep olarak Şia'yı benimsemiş bir Timur imajı çizmektedir.

Diğer taraftan İmam Musa Kâzım, İmam Muhammed Taki, Selman'ı Farisi ve İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin kabirlerinin Bağdat'ta olduğu ve Timur'un her

gittiği yerde evliya veya din önderi kabul ettiği kimselerin kabirlerini ziyaret etme alışkanlığı göz önüne alınırsa, Tüzükat'a göre çok önem verdiği iddia edilen bu şahısların türbelerini her hâlükârda ziyaret etmesi gerekirdi. Halbuki Timur'un Bağdat'ta sadece Ebû Hanife'nin ve Behlül-ü Dâna'nın mezarını ziyaret ettiği bilinmektedir. (Yezdî, 2013: 228,376) Ayrıca bu listede bulunan bütün din önderlerinin kabirleri 1393'lerden itibaren Timur'un imparatorluğuna kattığı topraklar içerisindeydi. Bir diğer deyişle Timur, Tüzükat'ta iddia edildiği gibi, söz konusu şahısların türbelerinin bakımı için vakıflar kurulmasını istiyor olsaydı, bunları gerçekleştirmek için gerekli imkânlarla ve zamana sahipti. Timurlu tarihlerinde Timur'un bu listedeki şahıslardan herhangi birisiyle ilgili bir vakıf kurduğuna veya böyle bir niyeti olduğuna dair hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.

Eser üzerinde yapılan tetkiklere göre metnin Türkçe aslının bulunmayışı, Yezdî ve Şâmî gibi Timurlu tarihçilerde bahsinin hiç geçmeyişi ve Timur'un hatıralarının bazı kısımlarının Timurlu kronikleri ile örtüşmemesi gibi nedenlerle metin sahte olarak nitelenmiştir. (Andican, 2017: 33-83) Nitekim eserdeki tutarsızlıkları gören Şah Cihan 1637-1638'de eseri yanlış kısımlarını çıkarmak, atlanmış olayları eklemek ve okunduğu zaman, bilgili hiçbir insanın karşı çıkamayacağı şekle dönüştürmek için Muhammed Afzal Buhari'ye yeniden düzenletmiştir. (Conermann, 2024: 81; Andican, 2017: 37)

1.3. Halep ve Şam Âlimleri ile Münazara:

Timur'un bütün Türk-Moğol hükümdarlarında olduğu gibi dinsel tartışmalara büyük ilgi duyduğu, Sünnîler ile Şîiler arasında yapılan tartışmalardan hoşlandığı bilinmektedir. (Roux, 1994: 179) Nitekim onun 1400 yılı Ekim ayında Halep ve Şam'ı zapt ettiğinde kadı ve âlimleri toplayarak onlara çeşitli sorular sorduğu bilinmektedir. İbn Arabşah'ın İbni Şihne'nin eserinden aktardığı bilgiye göre Timur, Halepli âlimleri ve kadıları huzuruna çağırılmış ve onların Hz. Ali, Hz. Muaviye ve Yezid hakkında düşüncelerini sormuştur. Bundan sonra konuşma İbn Şihne'nin ağzından şu şekilde devam etmiştir.: *“Yanı başımda oturan Kadı Şerafedîn kulağıma eğilip: “O Şîî mezhebindedir ona göre söyle” demiştir. İlmüddin Kufsî el-Malikî adlı bir âlim ‘her üçünün müçtehit olduğunu’ dile getirince Emir Timur, öfkelenmiş, ‘Hz. Ali’yi haklıdır. Hz. Muaviye ve Yezid zâlim ve gaspçıdır’ demiştir. Ardından hazırlıklı olan İbn Şihne: ‘Hz. Ali’nin haklılığı konusunda şüphe yoktur. Hz. Muaviye halifelerden değildir. Efendimiz (s.a.v.)*

şöyle buyurmuştur: 'Benden sonra hilâfet otuzdan fazla değildir. Bu da Hz. Ali ile tamamlandı' diyerek düşüncelerini dile getirmiştir. Buna karşı Timur: 'De ki Ali haklıdır. Muaviye haksızdır.' demiştir. İbn Şihne: 'Hidame'nin müellifine göre zâlim valiye itaat edilmesi caizdir. Allah Resulünün ashabının çoğu yargı konusunda Muaviye'yi taklit etmişlerdir. Ali'de konumuna göre haklıdır' diyerek cevap verince Timur bu cevaba memnun olmuş ve kendisinin de Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt'in intikamını almak için Dimaşk'a geldiğini dile getirmiştir. (Arabşah, 2012: 218-220) Timur'a göre Şamlılar ve Mervânîler Ehl-i beyt'e karşı dayanışma içinde olmuşlardı." (Arabşah, 2012: 219)

Bu soruyla ilgili olarak Sehâvî ise farklı bir bilgi vermektedir. Buna göre Timur'un âlimlere ve kadılara sorduğu son soru Muaviye ve Yezîd'in lanetlenmesinin caiz olup olmadığı ve Hz. Ali ile Muaviye'nin aralarındaki savaştır. Bu soruya Kadî İlmüddîn "Hz. Ali içtihat etti iki sevap aldı, Muaviye içtihat etti fakat içtihatında yanıldı ve bir sevap aldı." diye cevap verince Timur çok kızmış, ulemâ arasındaki Musa el-Ensari "Muaviye'ye lanet caiz değildir, çünkü o sahabedendir" demesi üzerine Timur daha da hiddetlenmiştir. (Atmaca, 2018: 31)

Timur'un Şam'ı fethinden sonra söylediği aktarılan şu sözler onun niyetini gözler önüne sermektedir: "Bu memleket bir süre Muâviye ve Yezîd'in yönetiminde kaldı. Biz duymuştuk ki; bu sürede onlar sürekli ehl-i beyte, özellikle de Peygamber'in damadı ve biraderi Aliyyü'l-Murtazâ'ya ve onun hanımı Fâtimatü'z-Zehrâ'nın oğullarına düşmanlık gösterdiler. Onlarla savaşmak, esir etmek, öldürmek gibi fenalıkları yapmaktan çekinmediler. Şam halkı da onlarla beraber oldu. Ben Hz. Peygamber'in soyundan gelen bir halkın, onun hidayetiyle dalâletten kurtulmuş ve cehennem zindanı olan şirkten bir cennet bahçesi gibi olan İslâmiyet'e kavuşmuş olmasına rağmen onun ailesine böyle zulümler yapmasına inanamazdım. Fakat bunun gerçek olduğunu şimdi anlıyorum. Çünkü böyle büyük bir şehirde sırf heva ve hevesleri uğruna bu kadar büyük binalar, köşkler, bağlar, bahçeler, gökyüzüne uzanan saraylar yapmalarına rağmen burada medfun olan Peygamber'in zevcelerinin kabirlerine himmet sahibi bir adam çıkıp da ne insanlık ne de din adına bir yüksek kubbe veya türbe yapmamışlar hatta dört duvar bile çevirmemişler. Allah böyle bir halkın başına bela vermesin de kime versin?" dedikten sonra Hz. Peygamber'in ailesinden olan iki mübarek mezar (eşleri Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe'nin mezarları) üzerine iki kubbe yapılmasını emretmiştir (Şâmî, 1987: 282).

Timur aynı soruyu Şam ulemâsına da yöneltmiştir. Nasûruddîn b. Ebû Tayyîd aynı soruya verdiği cevapta: “...Benim soyum Ömer ve Osman ‘a dayanır, en büyük dedem o dönemdeki ayanlardanmış. Bu olaylar olduğunda hayattaymış o çekişme ve çatışmalara katılmış. Hakikat yolunun savaşıçılardan ve sıdk-ı sadakât bahadırlarındanmış. Hz. Hüseyin’in başını arayıp bulmuş ve o başı horlanmaktan, aşağılanmaktan kurtarmış. Sonra temizlemiş, yıkamış, güzel kokular sürüp gerekli saygıyı göstermiş ve arkasından toprağa gömmüştür. Ve ona Ebû Tayyib künyesi vermişler. Her ne olursa olsun ey emîr cenapları o zatlar dünyadan geçip gitmişler, Tanrı bizi bu fitnelerden uzak tutsun bizim itikadımız Ehl-i Sünnet ve’l- cemaat itikattır” demiştir. Timur bu sözlere cevaben: “sen özür dilenmeye layıksın, ey selefler güneşi. Eğer şu gördüğün sakatlığım olmasaydı, elbette seni kendi sırtımda ve omuzlarımda taşıyım. Ama sana ve hemrahlarına nasıl izzet-i ikramda bulup, nasıl lütuf-u kerem göstereceğimi göreceksiniz” demiştir. (İbn Arabşah, 2012 :251)

Bu bakış açısı sebebiyle genel olarak Timur hakkında menfi algı sahibi olan başta İbn Şihne olmak üzere bazı Suriyeli tarihçiler Timur’u Şîî olarak nitelendirmişlerdir. Ancak aynı Timur, Şam’a (Dimaşk) girdiğinde hutbe okunmasını Hanefi kadısına havale etmiş, (Aka, 1993: 85) Bağdat’ı ele geçirdiğinde ise Ebû Hanife'nin türbesini ziyaret etmişti. (Yezdî, 2013: 376)

Hz. Ali-Muaviye mücadelesinde Hz. Ali’yi haklı gören ve Hz. Ali’nin çocuklarının öldürülmesinden de büyük üzüntü duyan Timur’un, Şam âlimlerini Muaviye’ye biat eden ve onu destekleyen kimselerin torunları olarak gördüğü söylenebilir. (Yüksel, 2009b: 94)

Görüldüğü üzere Halep ulemasıyla yaptığı görüşmelerde Timur bir Şîî gibi davranmıştır. Timur’un bunu karşısındakileri zor duruma sokmak için yaptığı iddia edilmiştir. (Yüksel, 2004: 104- 105) Ancak Timur’un bu şekilde davranmasının nedeni, Ehl-i Beyt’e karşı duyduğu sevgidir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira Ehl-i Beyt hassasiyeti mezhepsel sınırları aşan ortak bir paydadır.

1.4. Timur’un Yezid’in Mezarını Tahrip Etmesi:

Timur’un Şîîliğine delil olarak ileri sürülebilecek bir hadise de Osmanlı kaynaklarında kendisine yer bulan Timur’un Şam’ı fethi sırasında Yezid’in

mezarının burada olması sebebiyle kasıtlı olarak şehre ve sakinlerine sert davranması ve Yezid'in kabrini açtırarak ağır şekilde tahrip etmesi iddiasıdır.

Osmanlı tarih yazımında mevcut bulunan menfî Timur algısına rağmen bu olayın takdirle kaydedilmesi, 15.-17. yüzyıl Sünnî-Osmanlı dünyasında Ehl-i Beyt sevgisinin mezhepsel bakışın üzerinde olduğunu teyit etmektedir. (Oruç b. Âdil, 2011: 50; Neşrî, 2008: 158; **Anonim**, 1992: 41; Nişancı, 1279: 131; Âşıkpaşazâde, 1949: 144; Hadîdî, 1991: 129; Evliya Çelebi, 2011, 574-575) Bu bilgilerin de yine yalnızca Osmanlı kaynaklarında yer alması, Timurlu kaynaklarından teyit edilememesi büyük bir eksikliklerdir.

1.5. Timur Gerçekte Şiî miydi?

Timur'un Seyyid Şerif Cürçânî ve Sadeddin Taftazânî gibi Ehl-i Sünnet ulemâya hürmet göstermesi, din konularındaki resmi akıl hocasının Hanefî âlim Abdülcabbar Harezmî olması ve bir oğluna Ömer adını vermesine nazaran onun Sünnî inanca mensup olduğu ise genel kabul görmektedir. (Manz, 2006: 29) Nitekim Timurlu araştırmalarının ana kaynağı durumunda olan, bizzat Timur tarafından ismi konan ve yazdırılan Şâmî'nin eserinde, Timur'un Şiî Sebzarlı Hoca Ali Müeyyed ile görüşmesinde sarf ettiği: "...ehli-sünnet velcemaat mezhebine salikim" (Şâmî, 1987: 102) şeklindeki sözleri ve Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan dönüşte Semerkand'da şehzadelerin düğünü sırasında, Hanefî fıkhı üzere nikah kıyıldığına ifade edilmesi Timur'un Şiî olmadığı görüşünü desteklemektedir. (Yezdî, 2013: 438) Timur'un dinî kimliği üzerindeki tartışmalar onun çok yönlü yönetim anlayışından kaynaklanmaktadır.

Suriye'de Hz. Ali taraftarlarının koruyucusuymuş gibi tavır takınan, bu yüzden Sünnî Suriyelilerin gözünde koyu bir Şiî olan Timur, Mazenderan'da Şiî dervişlerini cezalandırmıştı ve onların gözünde Yezid'di. İsfahan civarındaki İsmailî kalıntılarını yok etmesi onun Şiîlere ne gözle baktığını gösterir. (Aka, 1993: 84) Nitekim Horasan bölgesinde Sünnîliğin hâmîsi görünürken, aynı zamanda Sünnî Kert ve Muzafferî hanedanlarını ortadan kaldırması veya Osmanlı, Altınorda ve Memlûklü gibi Sünnî güçlerle savaşması, askerî/siyasi faaliyetlerinin dinî/etnik bir motivasyondan ziyade siyasi olduğunu kanıtlamaktadır. (Şahin – Gümüsoğlu, 2023: 243-248)

O, Serbedarîler, Mar'aşîler gibi Şiî oluşumları siyasî nedenlerle tasfiye ederken veya Hurufîliği baskılarken ne kadar pragmatist ise; o dönemde herhangi bir

siyasî iddia taşımayan oluşumlara sunduğu suyurgallarla da o derece kapsayıcıdır. Timur'un dinî tercihlerinin mezhep aidiyetinden ziyade siyaset zemininde şekillendiği açıktır. (Yüksel, 2009b: 22-26) Bu siyaset Timur'un zaman ve şartlara göre değişen politikalar uygulamasını açıklasa da kimi zaman insanların genel politikadan ziyade münferit uygulamalara odaklanmaları sonucu yanlış değerlendirmeler yaşanması da kaçınılmaz olmuştur.

2. Timur'un Hoca Ali ile Görüşmesi ve Esirleri Serbest Bırakması Rivayeti

Timur'un ölümünden yaklaşık bir asır sonra yazılmaya başlanan Safevî kaynaklarının etkisi ile Timur hakkında mevcut birçok tartışmaya yenileri eklenmiş görünmektedir. Buna göre bu dönemde Sünnî bir tarikat olarak bilinen⁴ Erdebil Tekkesi şeyhi Hoca Ali döneminden hatıraları yansıtan çeşitli Safevî rivayetlerine göre Timur, Hoca Ali ile üç defa görüşmüştür. (Quinn, 2020: 67) Bazı Safevî kaynaklarında, Timur'un Ankara Savaşı dönüşünde Hoca Ali ile değil de Safiyyüddîn'le görüştüğü yazılsa da bu durum tarihsel açıdan mümkün değildir. Zira Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki savaş, Safiyyüddîn'in ölümünden 67 yıl sonra olmuştur. (Ergun, 1956: 6-7; Sümer, 1976: 6) Benzer şekilde Budak Münşî Kazvîni Cevâhirü'l Ahbâr adlı eserinde Altınorda Hanı Canıbeğ Han'ın (Canıbek/Canıbek) (hük. 1339 -1357) Melik Eşref'i cezalandırmak için çıktığı Tebriz Seferi'nde (1357) Hoca Ali ve Şeyh İbrahim ile görüşerek dualarını aldığını nakletmiştir. (Kazvîni, 2023: 51) Ancak Canıbeğ Han'ın ölümü ile Hoca Ali'nin doğumu arasında yaklaşık 14 sene bulunmaktadır. Kazvîni'nin burada kasten mi sehven mi anakronizme düştüğü açık olmasa da İbn-i Bezzâz, Safvetü's-safâ'da olayları daha farklı şekilde ve menkıbevi mahiyette ancak Şeyh Sadrüddîn dönemi içinde kronolojiye uygun olarak anlatır. (Şah, 2007: 451-463) Bu anakronizmler Safevî vakanüvislerinin "tarihsel gerçeklik" peşinde değil, ideolojik ihtiyaçlar sebebi ile "ikonik bir buluşma" peşinde olduklarını göstermektedir.

İddialara göre Timur'un Hoca Ali ile görüşmesi ve Erdebil tarikatına teveccühü, Meşhed, Nəcəf ve Kerbelâ gibi kutsal yerleri ziyaret etmesi, Gazan Han'a benzer şekilde Şii mezhebini seçtiğine dair söylentilerin çıkmasına ve Şiilerce sevilmesine sebep olmuştur. (Karadeniz, 2014: 58) Timur'un türbe ve âlimleri

⁴ Timur döneminde Safevîye Tarikatı'nın siyasi bir amaç gütmeyeceği bu dönemde Safevîye tarikat merkezine Osmanlı sarayından bile her yıl "Çerağ Akçesi" adı altında yıllık bir yardım gönderilmesinden anlaşılabilir. Bu hediyelerin düzenli olarak dağıtıldığı, hatta bir aksama meydana geldiğinde Şeyh Cüneyd'in Osmanlı sarayına şikâyetinde bulunduğu kaydedilmektedir. (Babinger-Köprülü, 1996: 19)

ziyaretlerine eserinde çokça yer veren Timurlu kaynaklarının bu ziyareti zikretmemiş olmaları ise rivayetin gerçekliği üzerinde şüphe uyandırmaktadır.

Timurlulara ait muasır kaynaklarda yer almasa da bu yardım rivayetinin Timurlu Hanedanının devamı sayılan Bâbürlüler tarafından da siyaseten ve Bâbürlü Hanedanı üyeleri nezdinde Timur'un "Safevî Devleti'nin kurulmasını sağlayan hükümdar" olarak ileri sürülmesine sebep olduğu görülmektedir. 17. Asırda Kandeher meselesi nedeniyle ilişkilerin gerildiği dönemde Safevî hükümdarı Şah Abbas'ın Timur soyundan gelen Bâbürlü'nün oğlu için: "*Hümayun'u Bâbürlü tahtına biz hükümdar olarak oturttuk*" şeklindeki sözlerine karşı Bâbürlü elçisi: "*Şah'ın atalarına da İran tahtı Timur tarafından verilmiştir*" cevabını vermişti. (Andican, 2019: 510-511) Bu cevabın İran'dan göç alan ve İran ile yoğun kültürel ve siyasi bağları bulunan Bâbürlüler tarafından, Safevîlerin üstünlük iddialarına karşı kendi kaynaklarında bulunan rivayetlere atıf yapılarak verilmiş, siyasi bir cevap olması mümkündür. Bâbürlülerin Yıldırım Bayezid'i yenen ve Safevîlere tahtını sağlayan bir atanın torunu olma düşüncesine elbette sahip çıkmamaları düşünülemez.

Timur kimi iddialara göre Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan götürdüğü sayısı tartışmalı Alevi Türkmen esirleri⁵ çok etkilendiği Hoca Ali'nin ricası üzerine serbest bırakmıştır. (Hinz, 1992: 9; Kütükoğlu, 1962: 2) Ayrıca başka iddialara göre Timur, Anadolu'daki tabilerine Erdebil müritlerine baskı yapılmaması için fermanlar göndermiştir. (Çetinkaya, 2003: 404) Timur'un serbest bıraktığı esirlerin bir kısmı Erdebil'de Rumlu adıyla bilinen mahalle kurup orada yaşamaya başlarken, Anadolu'ya dönenler ise tarikatın burada yayılmasını sağlamışlardır. Hoca Ali, kendisine teslim edilen Tekelu, Şamlu, Ustaclu, Kaçar, Afşar, Rumlu ve Zülkadir'den oluşan Türk boylarından Kızılbaş birlikleri oluşturmaya başlamıştır. Bu insanlar "Rumlu sufileri" (Sufiyan-ı Rum) şeklinde adlandırılmaya başlanmıştır. Ancak bu rivayetler çeşitli tarihçiler tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Timur-Hoca Ali görüşmelerini anlatan rivayetlerin hiçbir Timurlu kaynağında dile getirilmemiş olması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Sümer'e göre batılı ve doğulu yazarlar tarafından tekrar edilen bu haber, İran'da son asra kadar unutulmayan Rum (Urum)'dan, yani Anadolu'dan geliş hatırasının yanlış izahından başka bir şey değildir.

⁵ Esirlerin sayısı hakkında fikir birliği yoktur. Bazı kaynaklar 3.000, bazıları da 30.000 demektedirler. Ancak o dönem Anadolu'nun nüfusu göz önüne alındığında 30.000 oldukça abartılı bir sayı olmalıdır.

(İşgändər Bəy Münşi, 2009: 48; Savory, 2021: 14; Sümer, 1976: 6-7) Rumuların Safevîye tarikatına ne zaman bağlandıkları kesin olarak bilinmemektedir. Gündüz'de, Timur tarafından Anadolu'dan götürülüp Erdebil'de tekkeye bağışlanan esirler rivayetini asılsız sayar ve Anonim bir kaynakta onların Sivas, Tokat, Amasya gibi sınıra yakın bölgelerden toplandıklarının kayıtlı olduğunu fakat Bayburtlu aşiretinden Karaca İlyas'ın Rumuların reisi olduğu yolundaki kayda nazaran bunların Karaman bölgesindeki konargöçer gruplardan olabileceği ihtimalini daha kuvvetli görür. (Gündüz, 2015: 70-71)

Geleneksel Safevî anlatısına göre Timur, Hoca Ali'yi huzuruna çağırır ve ona zehirli bir kadeh ikram eder. Bu esnada mecliste bulunan dervişler aşka gelerek zikre başlarlar. Cezbeye kapılan Hoca Ali de zikre katılır. Zikir sırasında vücudunu öyle ateş basar ki zehir terle bedeninden dışarı atılır. Timur bunu görünce onun eteğine yapışarak müridi ve adanmış takipçisi olur. 1629'da yazımı tamamlanan İskender Bey Münşi'ye ait *Târih-i Âlem-ârâ-yi Abbasî* zehirli kadehten bahsetmez fakat Âlem ârâ-yi Safevî adlı eserdeki gibi şeyhin söylenmemiş şeyleri keşfetmesinden Timur'un etkilendiğini ve ona mürit olduğunu yazar. (Savory, 2021: 14; Şah, 2007: 83) Burada menkıbevi anlatılarla maddi gücün mutlak sahibi Timur'un manevi güç sahibi Hoca Ali'ye boyun eğdiği algısı oluşturulmaktadır.

Hoca Ali, kimi Safevî kaynaklarına göre Timur (1370-1405) ile birkaç kez görüşmüştür. Tarihçiler tarafından birbiriyle bağlantılı metinler olarak değerlendirilen (Çetin, 2025: 16) ve yazarı bilinmeyen XVII. yüzyıla ait geç tarihli *Âlem ârâ-yi Safevî* ve *Âlem ârâ-yi Şah İsmail* adlı eserlerde bazı farklılıklar arz etmekle birlikte olay şu şekilde geçmektedir: “[...] *Buhara'dan çıkan Timur, Horasan tarafına gitmek amacıyla Ceyhun'u geçerken kırbacını [kamçı] suya düşürmüştü. Timur bunu kötüye yorumuş ve ordusunun yürüyüşünü durdurmuştu. Bunu gören bir derviş [Hoca Ali], hükümdara doğru yaklaşmış ve 'Ey Emir Timur! Duraklamanın sebebi nedir?' diye sormuş ve Timur da ona 'Ey buradan geçen! Kırbacım suya düştü ve onu bulmak istiyorum' diye cevap vermiştir. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra derviş, elini suya sokar ve kırbacı bulup Timur'a verir. Bunu iyiyeye yoran ve manasını soran Timur'a derviş; 'Vatanım Erdebil, zuhur ettiğim mahal Dizful ve mezarım da Kuds-i Halil'de olacak' diyerek kaybolmuştur.*” Rivayete göre diğer buluşma, Timur'un Bağdat'tan Huzistan'a asker sevk ettiği sırada olmuştur. Timur, Dizful Irmağı'nın başında iken siyah giyimli bir derviş aniden ortaya çıkarak: *"Ben, Ceyhun Nehri'ne düşürdüğün*

kırbacı bulup sana veren dervişim ve sonraki görüşmemiz de Erdebil'de olacak" demiştir. (İsg nder B y M n şi, 2009: 46-47; Aydoğmu oğlu, 2018: 67-68)

Seyyid Hasan Esterabadi'nin rivayetine göre ise Timur, Anadolu seferinden dönerken yanında bulunan çok sayıda esirle birlikte  eyh Safiy dd n'in mezarını ziyaret etmek amacıyla Erdebil'e gelmiştir. Ona bu sırada Hoca Ali'den bahsedilince, Timur onun makamına gitmiştir. Bu sırada Hoca Ali ibadette meşgul iken Timur'un geldiğini s yledilerse de Hoca Ali onu karşılamaya çıkmamıştır. Daha sonra Timur, selam verip yanına gelmiş, bir süre onunla konuşup ahvalini sormuştur. Ardından müritler, yuvarlak bir arpa ekmeği, billur bir k sede şerbet ve sütlaç getirince Timur m tevezadı bir sofrayı görerek hayrete düşmüştür. Fakat tam bu sırada Hoca Ali: *"Ey Hükümdar, bu s tlacı yiyiniz. Zira bu diğerlerine benzemez. Süt, ceylan sütü, piriņ Mısır pirinci ve ekme  ise ömrünüzde yemediğiniz bir ekme tir."* demiştir. (Aydoğmu oğlu, 2018: 68)

Bu rivayetlerde de Hoca Ali'nin, siyasi gücün ihsan ve yüksek alakasına karşı isteksiz ve soğukkanlı tavrı, tarikatın zühd ve takva yolunda olduğunu vurgulamak için (Yıldız, 2023: 61) kullanımından başka geleceği gören ve Osmanlı'yı yenen Timur'a yol gösteren üstün bir makamın temsilcisi olduğuna işaret edilmektedir. Ancak bu görüşmenin Timur'un "evliya dostu" imajını pekiştirmek için Timurlu tarihçileri tarafından mutlaka kaydedilmesi beklenirdi. Timurlu kaynaklarının sessizliği nedeniyle ilgili rivayetlerin tarih i güvenilirliği tartışmalıdır.

3. Timur'un  eyh Sadredd n Türbesine Yaptığı Bağışlar

Bir görüşe göre ise Timur, İran'ı fethettiği sırada  eyh Sadredd n'e intisap edip etrafta söylenen kerametler ve onun seyyidliği meselesinden istifade etmiş, babası için yapılan kümbet ve imarete katkıda bulunduktan sonra burayı ziyaret ederek yerli halkın tepkisini azaltmaya çalışmıştır. (Karadeniz, 2014: 63) Kadı Ahmed Gaffârî, Hoca Ali-Timur görüşmesinden bahsetmemiş ancak Timur, Canıbeğ Han ve oğlu Berdi Beğ Han'ın  eyh Sadrüddîn'in türbesini sadece ziyaret ettiklerini yazmıştır. (Gaffârî, 2023: 73)

İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın  iil er için kutsal sayılan yerlere yardım etmesi, tamir ve tezyin için paralar aktarması,  iif olmakla itham edilmesine yol açmıştı. (şahin, 2009: 94) Benzer şekilde Timur'un da kendi cebinden Erdebil

yöresindeki bazı arazi ve köyleri satın alıp sürekli bir “suyurgal”⁶ olarak Şeyh Safi türbesine vakfettiği ve bölgenin toprak vergilerini de Safevî ailesine tahsis ettiği çeşitli Safevî kaynaklarında zikredilmiştir. Ayrıca Timur’un Hz. Ali, Hz. Hüseyin, İmam Musa Kazım, İmam Muhammed Takî ve İmam Rıza’nın mezarlarının restore edilip ışıklandırdığı ve türbelerine vakıflar yaptırdığı da iddia edilmiştir. (Akkuş-Zeki, 2019: 377) Bu yerler arasında Timur’a ait olduğu iddia edilen bir senede göre İsfahan, Hemedan, Talus ve Tarom’da olan bazı emlakların da adı geçmektedir. Alış verişin tarihi H. 806 (1403-1404)’dir. (Efendiyev, 2000: 245) “Sülük ve Sicillet-i Teymuri” eserinin elyazmasında H. 1000 (1602–1603)’te I. Şah Abbas’ın Belh’e gönderdiği Bahadır Han, orada bir vakıf fermanı bulmuştur. Ancak bahsedilen yerler Timur’un 1405’te ölümünden önce tamamıyla Safevî ailesinin eline geçmemiş olduğundan kurulan vakıf işlevsiz kalmıştır. Silsiletü’n -Neseb’in yazıldığı tarihlerde (yak. 1660) Hoca Ali soyundan gelenlerin elinde bu arazilerden hiçbirisi yoktu. Şah Abbas bu senedi gördüğü halde buna dayanarak adı geçen toprakları Safevî ailesine terk etmeye yanaşmamıştır. (Savory, 2021: 15)

İran tarihçisi İskender Bey Münşî ise Timur’un Hoca Ali veya oğulları ile Şeyh Sadreddin türbesine arazi geliri vakfetmesi hadisesine temkinli yaklaşmış ve bu bilginin kaynağını hiçbir yerde bulamadığını fakat çok sayıda insan sözlü şekilde bunu aktardığı için eserine aldığını itiraf etmiştir. Başka bir yerde ise İskender Bey yukarıda bahsi geçen Moğol ve Timur’un mührünü taşıyan vakıf senedinin bulunarak Şah Abbas’a götürüldüğünü yazmıştır. (Savory, 2021: 16) Timurlu kaynaklarında Erdebil Tekkesi’ne bir imtiyaz verildiği konusunda bahis yoktur.

4. Cengizî Gelenek

Bilindiği üzere Cengizî gelenek (Moğol mirası), Timur’un meşruiyet zeminini üzerine inşa ettiği en temel sütundur. Ancak Timur, siyasi meşruiyetini kurgularken tek bir kaynağa bağlı kalmamış; Cengiz yasaları ile İslami gelenekleri pragmatik bir dengeyle birleştirmiştir.

Moğollar Şaman inancının da tesiriyle olağanüstülükler, sihir, büyü gibi yetenekleri olan insanlara karşı hep saygılı olmuşlar, bir nevi kabile kültürüyle geliştirdikleri yasalarına ve siyasi hesaplarına aykırı olmadığı müddetçe, din ve

⁶ Hükümdarın hizmetindekilere bir ihsanı olarak ifade edilen bu tabir ile daha çok bir arazi kastedilmekte idi. Suyurgal sahibi bütün vergilerden muaf tutuluyor ve daha önce devlet hazinesine ödenmekte olan vergileri toplamak hakkını kazanıyordu. (Aka, 2000: 112)

din adamlarına her türlü toleransı göstermişlerdir. İlhanlıların dini siyasetinde özellikle Sünnî İslam'a karşı Şiîliği destekleme ve zamanla Şiîleşme yönüne evrilen tutumda Moğol ilerleyişinin karşısında duran ve en büyük düşman olan Memlûklerin Sünnî Müslüman olmasının büyük etkisi olmuştur. (Akkuş, 2011: 462-465)

Bu Şiî eğilimli politika doğrultusunda Cengizliler harekâtının batıya yöneldiği İlhanlılar zamanında seyyidlere ve Ehl-i Beyt nesline özel bir ilgi ve saygı gösterildiği bilinmektedir. (Şahin, 2009: 96-99) Bu dönem için Abdüllatif Kazvîni: "...Moğol taifesi o Hazret'e [Safiyüddin'e] karşı tam bir inanç duyuyordu. Tarih-i Güzide eserinde zikredildiği gibi, o milletten birçok kimseyi halka zulmetmekten vazgeçirmiştir" demektedir. (Abdüllatif Kazvîni, 2011: 20) Benzer şekilde Budak Münşî Kazvîni'de: "...Çağdaş sultanların hepsi ona saygı gösterirlerdi. Mesela Cengiziyye taifesi Irâk-ı (Acem)'e geldiler. Katliam yapıp Şirvan yoluyla dışarı çıktılar. Ama Talış ve Erdebil'e ayak basmadılar..." diyerek şeyhin kerametine işaret eder. (Kazvîni, 2023: 45)

Ayrıca Hülagü Bağdat kuşatmasında: "seyyidlerin, bilginlerin, Hristiyan keşişlerin, Alevilerin, şeyhlerin ve bütün savaşa girmeyenlerin canlarının bağışlanacağına" dair bir ferman yazılmasını emretmişti. (Fazlullah, 2013: 42) Gazan (Mahmud) Han da Sünnî-Hanefî olmasına rağmen Şiîlere hiçbir zaman kötü gözle bakmıyordu. O Şiî ileri gelenleri ve seyyidleri vergiden muaf tutuyor, Şiîlerce mukaddes kabul edilen yerleri ziyaret ederek, onarımları için yardımda da bulunuyordu. Meşhed-i Hüseyin'e kadar bir kanal açtırılması, Hz. Ali evladına saygı gösterilmesi, onlar için hayrat yapılmasını, Darü's-Siyadeler kurulmasını buyurmuştu. Ardından gelen kardeşi Olcaytu, doğduğunda Hristiyan olarak vaftiz edilmiş, sonradan Budist olmuş, nihayet Gazan zamanında Moğollar arasında İslamlaşmanın yaygınlaşması üzerine Müslüman olup, Muhammed adını almış, sonunda 1310 yılında Hanefî ve Şafiîler arasındaki münakaşalardan sıkılarak Şiîlerin tesiri altında 12 İmam Şiîliğini kabul etmişti. (Aka, 1993: 79-80) Kazvîni eserinde Olcaytu'nun Safiyüddin ile yakınlığını ve onun katında tüm âlimlerden değerli olduğunu çeşitli hikayelerle anlatmıştır. (Kazvîni, 2023: 45-48)

İlhanî gelenekte görülen Ehl-i Beyt ve seyyidlere saygı politikası Timur tarafından da devam ettirilmiştir. Nitekim Timur'un yakınları arasında Tirmizli bazı seyyidler ve Hanzâde lâkabını taşıyan Ebu'l-Mealî ve Ali Ekber isimli iki

kardeş seyyidin adı geçmektedir. (Aka, 1993: 83; Barthold, 1997: 7; Roux, 1994: 73) İspanyol elçisi Clavijo Timur'un sarayına vardığında onu bir seyyid ile satranç oynarken bulmuştu. Timur seyyidlere büyük saygı duyardı. (Clavijo, 2023: 150, 174) Timur nezdinde Seyyid Bereke'nin değeri aynı türbeye gömülecek kadar büyüktü. Ayrıca Timur'un 1387 yılında İsfahan ve 1398 yılında Hindistan'da Kale-i Telmi adlı bir kalede sadece seyyidlere eman verdiği görülmektedir. Timurlu ülkesinde hanedan mensuplarından başka belki sadece Seyyidlerin dokunulmazlıkları vardı. (Aka, 1993: 84) Timurlu müelliflerinden Handemir'in [Hondmir], Safevî silsilesini 7. İmam Musa el Kazım'a dayandırması, Timurlu tarihçileri arasında da Safevîlerin seyyidliğine dair bilgilerin olduğuna işaret etmektedir. (Aydoğmuşoğlu, 2018: 23-24)

Bu bilgiler ışığında Cengiz Geleneğinin oldukça etkili olduğu Çağatay coğrafyasında yetişen ve İlhanlı Geleneği'nden oldukça etkilenen Timur'un seyyidlik iddiasında bulunan Erdebil Tekkesi'ne karşı mutedil politikasında Cengiz Yasası'ndan tevarüs eden din adamlarına ve dolayısıyla seyyidlere karşı olan olumlu bakış açısının etkisi olduğu ve Timur'un Erdebil Tekkesi ve şeyhlerine sunduğu iddia edilen imtiyazların, aslında Cengiz Han'ın tüm inanç önderlerine tanıdığı evrensel muafiyet politikasının İslamî bir yansıması olduğu söylenebilir.

5. Diplomaside Yaşanan Meşruiyet Sorunu Karşısında Timur Bağlantısı

Timur'un, Safevîlerin en büyük rakibi konumunda bulunan Osmanlı'ya üstünlük sağlaması; Safevî kaynak yazarlarının kendilerini ve bağlı oldukları hanedanı Timur'a yakın göstererek mücadelede psikolojik üstünlük tesis etmeyi amaçlamalarına yol açmış görünmektedir. Nitekim Yavuz Sultan Selim'e yazdığı bir mektupta Şah İsmail (d.1487 - ö.1524): “[...] *bizim gaza ünvanlı o hanedanla [Osmanlı] olan muhabbetimiz çok eskiye gider. Timur'un zamanına ait kargaşanın o ülkenin üzerine çökmesini istemiyoruz...*” demektedir ve kendisini adeta Timur'un yenilmez güç imajı ile özdeşleştirmektedir. (Genç, 2011: 110-111) Bu durum Timur ile özdeşleşen ve cihanşümul hâkimiyet kurmanın bir ifadesi olan Sâhipkıran ünvanının diğer Safevî hükümdarları tarafından da benimsenmesinde görülebilir. (Quinn, 2020, 66-67)

Safevîler soylarını bir meşruiyet aracı olarak 7. İmam üzerinden Hz. Ali'ye dayandırırken içeride bir sıkıntı yaşamamışlardı. Ancak dışarıda özellikle Osmanlılar ve Şeybânîlerle mücadele sırasında diplomatik ilişkilerde görüldüğü

üzere onların bir tekmeden devlete dönüşmeleri yadırganmış ve bir meşruiyet sorunu olarak görülerek gündeme getirilmiştir. Günlük konuşmalarında Şah İsmail'den “Şeyh oğlu (Sofioğlu)” şeklinde bahseden (Çınar, 2011a: 83) Şeybânî Han⁷, Şah İsmail'e ecdadının tarikat şeyhliği mesleğine devam etmesini ve devlet işlerini bırakmasını söyleyerek: “*Her insanın babasının kesbini devam ettirmesi münasiptir. Eğer annesini takip ediyorsa geri gidiyordur... Tıpkı Hasan oğlu Sultan Yakub'un kız kardeşini verdiği gibi Uzun Hasan da kızını senin babana verdiği gün hükümdarlar dairesinden çekilmiştir⁸... Atasözünün dediği gibi: 'oğul babasının işini yapsın kız anasının' demiş*” ayrıca bir derviş çanağı (keşkül) ile değneği (asa) göndermiştir. (Mirza Haydar Duğlat, 2006: 405) “*Şeybânî Han bir başka namesinde; Allah'ın kendisine bahşettiği hükümlerlik ve imamlık vasfının Şah İsmail'inki ile kıyaslanamayacağını belirtmiş ve ona “İsmail-i Daruğa” yani “Vali İsmail” olarak hitap etmiştir. Böylece Şah İsmail'i sadece İran Mülkünün yöneticisi olarak gördüğünü ve ona hükümlerlik sıfatını yakıştırmadığını açıkça belirtmiştir.*” (Çınar, 2011a: 82)

Ayrıca soyunu Timur'a dayandırmaya gayret eden (Çınar, 2011a: 81) Şeybânî Han'ın Timurlu topraklarını ele geçirmeye başlaması, Babür ve Bediüzzaman Mirzaların Şah İsmail'e yanaşmalarına sebep olmuştur. Bu durumda Safevîler başlangıçta Timurluların verasetini dile getirerek, Meşhed gibi Şia ehli için kutsal sayılan merkezlerin de bu bölgede bulunması sebebiyle özel önem arz eden Horasan'ın (Çınar, 2011b: 49,74) Timur soyuna geri verilmesini dile getirmişler daha sonra Timur mülkünün kendilerine geçtiğini iddia ederek bölgede hâkim olarak Şiîliği yaymışlardır. Bu durumda Horasan hâkimiyeti üzerinde birbirlerine meydan okuyan doğrudan Timurlu soyundan gelen Bâbürlü ve Timur soyundan gelme iddiaları bulunan Özbek Şeybânî güçleri karşısında, Safevî kaynak yazarlarının rakipleri gibi Timur bağlantılarını öne sürmelerine bu çok yönlü mücadele sebebiyet vermiş olabilir.

Nitekim Feridun Bey'in *Münşe'âtü's-Selâtîn* adlı eserinde kayıtlı Şah Tahmasb'a gönderdiği bir mektubunda Kanunî Sultan Süleyman: “...*Atalarının derviş*

⁷ Şeybânî Han Babür'ün kızkardeşi Hanzade Begüm ile evlenerek Timur soyu ile bağlantı kurmuştur. (Kılıç, 1999:135); Ayrıca Şeybânî Han bir oğluna Timur adını vermiştir. (Çınar, 2011a: 78)

⁸ Burada Şah İsmail'in baba değil anne tarafından hükümdar soylu olduğu ifade edilmektedir. Şah İsmail'in annesi Akkoyunlu Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm (Halime Begüm ağa)'ün annesi de Trabzon Rum imparatoru Kalo İoannes'in kızı olan Despina Hatun'dur (Hinz, 1992: 63).

elbiselerini giyin, başından tacını çıkar, dervişler ile inzivaya çekil...” diyordu. (Şevik, 2008: 59)

Bu tartışmalara Safevîlerin cevabı muhtemelen meşruiyetlerine yarayacak yeni argümanlar ileri sürmek oldu. Bunlardan birisi soylarını Ferîdûn ve Cemşîd gibi karizmatik İran şahlarna dayandırarak Farisî ve İslamî (Pers-İslâmî) bir hükümdar imajı ortaya koymak ve bu mirası devraldığını iddia etmek iken (Genç, 2021: 84-85), diğeri Acem dünyasında Akkoyunlu ve Safevîler tarafından Osmanlılara karşı kurgulanan üstünlük tartışmaları içerisinde neredeyse bir gelenek halini alan Rumî dünya karşısındaki üstünlüğün yansımaları olan Timur yakınlığı veya mirasçılığı ile ilgili rivayetleri dönem dönem ilişkilerin gerginleşmesi nedeniyle Bâbürlüleri de karşılarına alacak şekilde genişleterek ileri sürmektir. (Genç, 2021: 94,99)

Bu noktada Safevî kaynaklarının naklettikleri gerçekliği tartışmalı Timur anlatılarının, Osmanlı ve Şeybânîlerin ileri sürdükleri 'derviş' indirgemeciliğine karşı siyasi bir kalkan olarak kurgulandıkları düşünülebilir.

Nitekim Safevî Devleti'nin çöküşünden sonraki yetmiş sene boyunca, İran'da dört farklı boy hâkimiyet kurmuştur. Bunlardan ikisi olan Avşarlılar Hanedanının kurucusu Nadir Şah (d.1688 - ö.1747) ile Kaçar Devleti'nin kurucusu Ağa Muhammed Şah'ın (d.1741 - ö.1797) meşruiyetlerini sağlamak için kendilerini Timur'a bağlamaları, Timur'un meşruiyet sağlama noktasında ne denli önemsendiğini göstermektedir. (Tabriz, 2022: 104-105,109). Görüldüğü üzere Timur karizması ve bağlantısı İran'da 18. asır sonunda bile geçerliliğini sürdürmektedir.

SONUÇ

Timur'un faaliyetleri din ve mezhep kaygısının ötesinde Türk ve Moğol egemenlik anlayışının etkisiyle gelişen cihan hâkimiyeti çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Timur'un hakimiyetine tehdit oluşturmadığı sürece siyasi, dini oluşumlara hoşgörü ile yaklaştığı söylenebilir.

Özellikle İranlı tarihçilerin Timur'un genel pragmatik politikasına bakarak Timur'un Erdebil Tekkesi'ne karşı takındığı ılımlı tavrı siyasi bir yöntem olarak açıklamaları karşısında, Mâverânehir'den Şam'a kadar tüm Asya'yı zapt eden, Asya Fatihi olarak bilinen Timur'un böyle bir siyasi manevraya ihtiyacı olup olmadığı sorusu durmaktadır. (Akkuş-Zeki, 2019: 376-377)

Bunun yanında Timurlu kaynakları tarafından teyit edilemeyen Hoca Ali ile görüşme, Erdebil Tekkesine çeşitli imtiyazlar tanıma ve Anadolu'dan getirilen esirlerin serbest bırakılması rivayetlerinin, Timur'un bir cihan fatihi olması ve Safevîlerin Timurlu mirzaların kendilerine sığınmasından sonra Horasan bölgesi hâkimiyeti için mücadele verdikleri Şeybanîler karşısında, Timur ile Safevîler arasında bağlantı kurarak hanedanın meşruiyetini sağlamak ve Horasan bölgesindeki hakimiyetlerini pekiştirmek amacıyla Safevî Devleti kaynak yazarları tarafından geçmişin yeniden inşası amacıyla kurgulanmış olması mümkündür. (Newman, 2023: 127)

Timur özelinde onun cihan hâkimiyetini simgeleyen 'Sâhipkıran' unvanının, kendisinden sonra gelen birçok siyasi güç tarafından siyasi meşruiyeti pekiştirme amacıyla kullanımı, tarihin mevcut siyasi ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceğini gösteren önemli bir ip ucuur.

Safevî kaynak yazarlarının Emir Timur, Canıbeğ Han, Berdi Beğ Han ve Hülagü Han gibi büyük siyasi güç sahibi şahsiyetleri kendi şeyhlerine yakın, onlara bağlı ve saygı duyan kimseler olarak göstermeleri doğal bir durumdur. Ancak kaynak yazarlarının bu esnada zaman zaman anakronizme düşmeleri dikkatten kaçmamaktadır.

Sonuç olarak Osmanlılar, Timur'u İslam dünyasını alt üst eden siyasi bir figür olarak algımlarken; Safevîlerin onu Osmanlıları yenen cihanşümül bir figür olarak Erdebil Tekkesi'ne hürmet eden, Hoca Ali'ye muhabbet besleyen ve onun ricasıyla elindeki esirleri serbest bırakan bir hâmî olarak yeniden kurgulamış olmaları ve bu sayede dış dünyada Osmanlı ve Şeybânîler karşısında meşruiyet konusunda yaşadıkları krizi gidermeye çalışmaları tarihin nasıl siyasallaşabileceğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

KRONİKLER

Abdüllatif Kazvinî (2011). *Safevî Tarihi*. (Hamidreza Mohemmednejad çev.). Birleşik Yay.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman. (1992). (F. Giese nşr. Nihat Azamat haz.). Marmara Üniversitesi Yayınları.

Âşıkpaşazâde. (1949). *Tevârih-i Âl-i Osman*. (Nihal Atsız nşr.). Türkiye Yayınları

Ebu Bekr-i Tihranî. (2014). *Kitab-ı Diyarbekriyye*. (Mürsel Öztürk çev.). Türk Tarih Kurumu.

Budak Münşî Kazvînî. (2023). *Safevîler Cevâhirü'l-Ahbâr*. (Şefaattin Deniz çev.). Bilge Kültür Sanat.

Evliya Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. Seyit Ali Kahraman (haz.). Yapı Kredi Yurt Yayınları.

Hadîdî. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman*. Necdet Öztürk (haz.). Edebiyat Fakültesi Basımevi.

İbn Arabşah. (2012). *Acâibu'l Makdûr Fî Nevâib-i Timûr*. (Ahsen Batur çev.). Selenge.

İsgändər Bəy Münşi Türkman. (2009). *Tarix-i Aləmara-yi Abbasi (Abbasın Dünyanı Bəzəyən Tarixi)*. I Cild.

Kadı Ahmed Gaffârî (2023). *Târîh-i Cihân-Âra*. (Buket Gündüz Terc. Not.). Bilge Kültür Sanat.

Mevlana Mehmed Neşrî. (2008). *Cihannümâ*. Necdet Öztürk (haz.). Çamlıca.

Mirza Haydar Duğlat. (2006). *Tarih-i Reşidî*. (Osman Karatay çev.). Selenge.

Nişancı Mehmed Paşa (Ramazanzâde). (h.1279). *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa [Miratü'l Kainat]*. Tabhanne-i Âmire.

Nizamüddin Şâmî. (1987). *Zafernâme*. (Necati Lugal Çev.). Türk Tarih Kurumu.

Oruç b. Âdil. (2011). *Oruç b. Âdil Tarihi Üç Osmanlı Tarihi*. Atsız (haz.). Ötüken Neşriyat.

Reşidüddin Fazlullah. (2013). *Câmiu't – Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*. Türk Tarih Kurumu.

Sâhipkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu. (2010). *Timur'un Günlüğü - Tüzükât-ı Timur*. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan (haz.). İnsan Yay.

Şerefüddin Ali Yezdî. (2013). *Emir Timur (Zafernâme)*. (D. Ahsen Batur çev.). Selenge.

ARAŞTIRMA ESERLER

Aka, İsmail. (1993). "X. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar Şiîlik", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*. İlmî Neşriyat.

Aka, İsmail. (2000). *Timur ve Devleti*. Türk Tarih Kurumu

Aka, İsmail. (2003). "Anadolu'dan İran'a Göçler". *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu (16- 17 Aralık 2002, Konya)*. Türk Tarih Kurumu.

Akkuş, Mustafa ve İzzetullah, Zeki. (2019). "Timur'un Mutasavvıflarla İlişkileri". *SUTAD*, 47, 367-382.

Akkuş, Mustafa. (2011). "İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti". Basılmamış Doktora Tezi.

Allouche, Adel. (2001), *Osmanlı - Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*. (Ahmed Emin Dağ çev.). Anka Yayınları.

Andican, A. Ahat. (2017). "Tüzükat-ı Timuri Gerçek mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihi Kaynak Olarak Kullanılabilir mi?", *Türkiyat Mecmuası*, (27/2), 33-83.

Andican, A. Ahat. (2019). *Emir Timur, Siyaset ve Miras*. Selenge Yayınları.

Atmaca, Esra. (2018). "Memlûkler Dönemi Ulemâsından Ebü'l-Velîd İbnü'sşihne Ve Timur ile Münasebeti". *Turkish Studies*. (13/16), 21-34.

Aydoğmuşoğlu, Cihat. (2018). *Safevîye Tarikatı*. Tün Kitap.

Azamat, Nihat. (1995). "Alaeddin Erdebili". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (c. 11). Türkiye Diyanet Vakfı.

Barthold, Wilhelm. (1997). *Uluğ Bey ve Zamanı*. (İsmail Aka çev.). Türk Tarih Kurumu.

Clavijo, Ruy Gonzales de. (2023). *Timur Döneminde Kais'ten Semerkant'a Seyahat*. (Ömer Rıza Doğrul çev.). Dorlion.

Conermann, Stephan. (2024). *Babür İmparatorluğu Müslüman Hindistan'ın Tarihi ve Kültürü*. (Muhammed M. Albayrak, Nurettin Demir çev.). Runik Kitap.

Çetin, Mahmut. (2025). "Safevîler Döneminde Tasavvuf ve Tarikatlar". Basılmamış Doktora Tezi.

Çetinkaya, Nihat. (2003). *Kızılbaş Türkler*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Çınar, Gülay Karadağ (2011a). “İki Büyük Türk Hakanı Şah İsmail ve Şeybani Han Arasındaki Söz Düellosu”. *History Studies*. (3/2). 75-87.

Çınar, Gülay Karadağ (2011b). “Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri (1524-1630)”. Basılmamış Doktora Tezi.

Efendiyev, Oktay (2000). “Safevîler ve Kızılbaşlar XV. Asırda”. *Orta Asırlar Şarkı (Akademik Z. M. Bünyadov'un Hatırasına Hasır Olunmuş Makaleler Toplusu)*. Azerbaycan İlimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü. 115-131.

Ekinci, Abdullah (2007). “İslam Dünyasında Hurufîler ve Timurluların Mücadelesi”. *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Abdulvahap Kara, Ömer İşbilir (ed.), Doğu Kütüphanesi, 451-476.

Ekinci, Mustafa (2010). “Safevîye Tarikatı ve Türkmenler Üzerindeki Rolü”. *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, Halil İbrahim Bulut (ed.), Sakarya Üniversitesi Yayınları, 143-174.

Ergun, Sadettin Nüzhet. (1956). *Hatayî Dîvanı Şah İsmail-i Safevî Hayatı ve Nefesleri*. Maarif Kitaphanesi.

Franz Babinger ve Fuat Köprülü. (1996). *Anadolu'da İslâmiyyet*, (Ragıp Hulusi çev.). İnsan Yayınları.

Genç, Vural. (2011). *İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran Savaşı (1514)*, Bengi Yay.

Genç, Vural. (2021). “Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ile Safevîler Arasında Yaşanan Dini ve Siyasi Polemikler”. *Osmanlı Araştırmaları*. (LVII). 81-130

Gölpınarlı, Abdülkadir. (1997). *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*. İnkılap Yayınları.

Gündüz, Tufan. (2015). *Kızılbaşlar Osmanlılar Safevîler*. Yeditepe Yayınevi.

Hinz, Walther. (1992). *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*. (Tevfik Bıyıkoglu çev.). (2. Bs.). Türk Tarih Kurumu.

Karadeniz, Yılmaz. (2014). “Safevî Devleti'nin Kuruluşu Meselesi: Kızılbaşların Ortaya Çıkışı”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 53-64.

Kılıç, Nurten. (1999). “Siyasal Kültürde Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasal

Oluşumu (1500-1510)”. Basılmamış Doktora Tezi.

Kütükoğlu, Bekir. (1962), *Osmanlı- İnan Sıyâsî Münâsebetleri 1578-1590*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Manz, Beatrice Forbes. (2006). *Timurlenk Türk-Moğol Kültür Harmanında Bir İmparator*. (Zuhal Bilgin çev.). Kitap Yayınevi.

Musalı, Namiq. (2016). “Şeyh İbrahim Safevî Döneminde Erdebil Tekkesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 80. 9-30.

Newman, Andrew J. (2023). *Safevî İnan'ı*. (Damla Gürkan Anar çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.

Özdemir, Ali Rıza. (2011), “Şeyh Safıyyüddîn-i Erdebilî'nin Etnik Kökeni ve İnanıcı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. (100), 235-252.

Quinn, Sholeh. (2020). *Şah Abbas*. (Zeliha Yılmazzer çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.

Rahman, F. (1996). *İslam*. (4. Bs). Selçuk Yayınları.

Roux, Jean-Paul. (1994). *Aksak Timur*. (Ali Rıza Yalt çev.). Milliyet Yayınları.

Savory, Roger. (2021). *Safevîler Döneminde İnan*. (Özgür Kolçak çev.). Bilge Kültür Sanat.

Semenov, A. A. (1960). “Gur-i Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri”. (Abdülkadir İnan çev.). *Bellekten*, 24/93, 139-170.

Sümer, Faruk. (1976). *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*. Güven Matbaası.

Şah, Serap. (2007). “Safvetü's-Safâ'da Safıyyüddîn-i Erdebilî'nin Hayatı, Tasavvufî Görüşleri ve Menkıbeleri”. (Cilt I). Basılmamış Doktora Tezi.

Şahin, Saliha ve Gümüšoğlu, Hasan. (2023). “Sünnilik ve Şiilik Temelinde Emir Timur'un Mezhep Siyaseti”. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 3, 243-248.

Şevik, İsa. (2008). “Şah Tahmasb (1524-1576) İle Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren “Münşe'ât-ı Atık”ın Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tabriz, Mohamed Ata. (2022). “Safevî Devleti’nden Sonra İnan’da Siyasî İktidarların Meşruiyet Arayışları”. *Bilig.* (no.103), 95-118.

Yıldız, Mehmet. (2016). “Bayramîliğin Silsilesinde Yer Alan Bir Tekke: Safevî Erdebil Tekkesi ve Mezhebî Kimlikleri”. *Uluslararası Hacı Bacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, 621-633.

Yıldız, Onur. (2023). “Safevîler Döneminde İnan’da Din-Devlet İlişkilerinin Evrimi”. Basılmamış Doktora Tezi.

Yüksel, Musa Şamil. (2004). “Arap Kaynaklarında Timur”. *Bilig.* (31), 85-126.

Yüksel, Musa Şamil. (2009a). “Şahruh’un Sünnî Cantandırma Siyaseti”, *Tarih Okulu*, 5, 95-110.

Yüksel, Musa Şamil. (2009b). *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*. Türk Tarih Kurumu.

